Zamfira Mihail

DESCRIEREA BASARABIEI DE CĂTRE XAVIER HOMMAIRE DE HELL (1858)

***Profesorul* N.A. Ursu**, i se spunea prin anii 60' ai secolului trecut, poate pentru că îşi începuse cariera didactică la Facultatea de filologie a Universităţii „Al. I. Cuza", deşi atunci era cercetător la Centrul de lingvistică, istorie literară şi folclor al Academiei Române, Filiala Iaşi. I se spunea astfel de către noi, cei mai tineri pe atunci din colectivul pe care îl conducea, pentru că reprezenta modelul cercetătorului exemplar.

Lucrarea sa *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti,* Editura Ştiinţifică, 1962, care înregistra informaţiile din lucrările tipărite şi manuscrise din perioada 1760–1860 s-a ocupat de terminologia ştiinţelor naturii şi a celor matematice şi tehnice. Datorită interdicţiilor cenzurii, referinţele sale nu înregistrează lucrări scrise sau apărute în Basarabia după 1812. Totuşi constatăm că s-au „strecurat" informaţii despre provincia românească aflată sub stăpânire ţaristă indirect şi fără să fie menţionate ca atare. La ce ne referim? Printre scrierile consultate, din care au fost excerptate atestări, se numără şi periodicul „Almanah de învăţătură şi de petrecere", Iaşi, Tipografia Institutului Albinei, 1842–1869, tipărit anual ca supliment al „Calendarului pentru poporul românesc" (şi „Calendar pentru români"), alcătuit şi editat de Gheorghe Asachi în perioada 1847–1869 (înregistrat sub sigla generică CA, urmată de cifrele care indică anul şi de numărul paginii). În numărul pe anul 1858, care era ilustrat şi cu 7 stampe, a fost tipărit un articol intitulat *Beserabiea*[1] (p. 20–37), iscălit la sfârşit: Omer de Hell[2]. Am identificat acest articol cercetând mărturiile despre Basarabia din sec. al XIX-lea din scrierile unor călători, fiind surprinsă că nu au fost până acum menţionate în literatura de specialitate[3].

[1] Scris în alfabet de tranziţie, pentru vocalele ***a, e, i, o*** sunt folosite litere latine, de aceea reproducem ortografia originară.

[2] Mulţumim, şi pe această cale, prof. Andrei Pippidi pentru bunăvoinţa cu care ne-a oferit informaţii despre autor.

[3] Ne referim, în primul rând, la N. Iorga, cu a sa *Istoria românilor prin călători,* cel care a inaugurat aceste cercetări; de consultat în special vol. III, diferite ediţii, ultima din 1992. La Simpozionul Internaţional al Institutului de Istorie, Stat şi Drept al Academiei de Ştiinţe a R. Moldova şi Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, din 1 septembrie 2010, de la Chişinău, am prezentat comunicarea *Noi scrieri româneşti despre Basarabia (1840–1900)* şi s-a lansat ideea unui „Proiect de cercetare a izvoarelor referitoare la *Călători străini despre Basarabia în sec. al XIX-lea*".

LR, LX, nr. 1, p. 101–107, Bucureşti, 2011

BDD-A524 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:01 UTC)

Omer de Hell (în ortografia românească de tranziție de la 1858), cu numele său întreg Ignace Xavier Morand Hommaire de Hell (1812–1848), care şi-a semnat lucrările doar Xavier Hommaire de Hell, este înregistrat în cartoteca Bibliotecii Academiei Române sub numele de familie **Hommaire** de Hell[4]. Inginer de mine cu o pregătire foarte serioasă, este autor al unor lucrări de referință despre aspecte geografico-geologice, etnografice şi economice privind sudul Rusiei, dar şi Turcia şi Persia, pe baza propriilor cercetări. A fost o personalitate foarte activă, care şi-a vădit competența în domenii importante[5], dar, mai ales, a făcut cercetări referitoare la structura geologică a zonelor pe unde a trecut şi de stabilire a coordonatelor topografice etc. A fost membru al Societății de geografie şi geologie din Paris şi decorat de către guvernul francez cu Legiunea de Onoare. A fost un bun cunoscător al izvoarelor istorice şi arheologice antice, pe care le-a folosit în referirile sale. Angajat de către Țar în anii 1838–1841 pentru cercetări complexe privind Rusia de sud (pentru rezultate a şi fost onorat cu o înaltă decorație imperială), a lăsat mărturii geologice şi despre Basarabia[6], dar ele sunt relatări disparate în cele trei volume ale lucrării şi nu au legătură cu articolul publicat în 1858. În anul 1846, călătorind prin Moldova (la Iaşi şi Galați) şi prin Dobrogea spre ținuturi din Orientul Apropiat ale Imperiului Otoman, a consemnat impresiile sale despre aşezări şi locuitori[7]. Mărturiile sale au apărut recent în lucrarea *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea. Serie nouă*[8], sub formă de excerpte. Sperăm că mărturiile sale vor fi traduse şi tipărite integral.

Articolul *Beserabiea*, tipărit de Gh. Asachi în 1858, este o traducere din limba franceză, nesemnată, realizată în redacție. Autorul a urmărit să asigure „un plan hotărât", cu caracter didactic accentuat, studiului său, referindu-se la spațiul geografic al provinciei de la sud spre nord, împărțindu-l virtual în două părți, până la „o linie ce trece prin Cahul şi Bender". Relatarea se opreşte cu precădere la descrierea structurii geologice a zonei „vorbind *gheologhiceşte*" (p. 22) pe baza propriilor cercetări şi „însămnări *gheognostice*" (p. 24, 36 ş.a.), dar se fac deseori referințe la documente tipărite sau pe care le va fi consultat în arhivele la care a

[4] În *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea. Serie nouă*, vol. IV (1841–1846), Bucureşti, Editura Academiei, 2007, p. 693 este înregistrat s.v. Hell.

[5] *Idem*, p. 627.

[6] Xavier Hommaire de Hell, *Les steppes de la Mer Caspienne, la Crimée et la Russie méridionale*, 3 vol., Paris, 1844–1845.

[7] Notele sale de călătorie au fost tipărite postum în lucrarea, *Voyage en Turquie et en Perse éxecuté par ordre du gouvernement français pendant les années 1846, 1847, 1848. Cet ouvrage est accompagné de Cartes, d'Inscriptions etc. et d'un Album de 100 planches par Jules Laurens*, 6 vol., P. Bertrand, Libraire – éditeur, Paris, 1854, 1855, 1856 (BAR II–V 141.759).

[8] *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea. Serie nouă*, vol. IV (1841–1846), Bucureşti, Ed. Academiei, 2007, p. 627–639, a reprodus informațiile despre țările române doar din vol. I al lucrării citate *supra* (au fost traduse p. 166–167, 173–192, 205–215).

BDD-A524 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:01 UTC)

avut acces. El semnalează zăcăminte de lignit „acest *lignit*[9] abie s-au prefăcut în *cărbune*, căci am şi scos vro câteva fragmente (bucăţi) cu totul nevătămate" (p. 22). Sunt înregistrate depozite geologice „la mijlocul Deltei şi a *molastinei*[10] Dunavice, nu departe de Reini [sic!=Reni], se înalţă o movilă de stânci primitive de *gneis*, de *serpentin*[11] şi de *mica*[12]" (p. 24). În continuare descrierea se referă la: „oarecare însămnări ştiinţelnice asupra ţărei pe care o am descris-o. În toată partea de amiadzădzi nu am găsit stânci, decât numai formaţia *terţiară* din *piatră văroasă cu ghioci*, ce se întinde de la munţii Carpaţi până la poalele muntelui Caucaz şi până dincolo de Marea Caspică, păstrându-şi pretutindenea tot aceeaşi formă şi caracter *gheognostic* şi *mineraloghic*. Spre Soroca, în râpele Nistrului se descopăr alte straturi; dintru-ntâi se arată cridă şi apoi treptat se descopere *gresul cvarţos, şistele lutoase* şi piatră văroasă de *transit.* Această din urmă se prelungeşte până în Bucovina şi în Polonia. *Crida* acopere în foarte tari adunături toate aceste deosebite pământuri, şi ea însuşi este acoperită de ripele de calciu terţieal. Într'un loc mai sus de Hotin se află mari adunături de *alabastru* de cea mai frumoasă cvalitate. Scoaterea lui ar putea deschide un ram însămnătoriu în industriea beserabă. Toate aceste deosebite înformări razimă unele asupra altora în straturi orizontale şi concordate, şi la temeliea lor, dedesuptul *gresului*, se arată spre Iampol, în mijlocul Nistrului, şirurile unui *granit roşu* ce să pare că formează un şir subpămintean, şi se comunică pe sub stepele Rosiei de meadzădzi cu granitul ce alcătueşte măreţele repeziri ale Nistrului" (p. 36). Câţiva termeni tehnici de geologie ne ajută să identificăm în Gheorghe Asachi pe autorul traducerii articolului *Bessarabiea*, tipărit în periodicul său. Cuvintele *manină*[13]*, migmă*[14] şi *molastină*[15] apar în DLR atestate numai în textele acestui cărturar şi „îndrumător cultural", cum este caracterizat în *Dicţionarul general al literaturii române*[16]. Ele sunt folosite şi în textul analizat în articolul de faţă.

N.A. Ursu nu înregistrează într-un capitol separat terminologia geologică, aşa după cum a atras atenţia în *Cuvântul înainte* al lucrării, deoarece, pe drept cuvânt, a urmărit „o imagine de ansamblu asupra procesului de creare a terminologiei ştiinţifice româneşti", iar termenii de strictă specialitate au fost trecuţi, de multe ori, direct în fişierul DLR. Cercetarea modernizării limbii române de către N.A. Ursu desăvârşită,

[9] Acest citat este reprodus şi s.v. *lignit*, în *Dicţionarul limbii române* (= DLR), t.V, Bucureşti, Ed. Academiei Române, 2008, p. 64.

[10] Atestări anterioare, numai din „Albina Românească", 1829, în DLR, t. VI, fasc.10 şi 11, 1968, p. 805.

[11] Atestare anterioară celei din DLR, t. X, partea a 3-a, p. 746; CA nu a fost citat.

[12] În DLR , t. VI, fasc. 6, Bucureşti, 1966, p. 477 este înregistrată această atestare.

[13] În DLR, t. VI, fasc. 2, p. 92.

[14] În DLR, t. VI, fasc. 7, p. 512.

[15] Vezi *supra.*

[16] DGLR (A/B), Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2004, p. 252–257.

BDD-A524 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:01 UTC)

împreună cu soţia sa Despina Ursu, de-a lungul deceniilor, a finalizat-o prin sinteza *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760–1860)*[17]. Terminologia geologiei nu a atras până acum atenţia specialiştilor; această problemă nu face parte nici din economia articolului de faţă.

Revenind la analiza articolului lui Hommaire de Hell, acesta vădeşte interes pentru locurile din Basarabia (vizitate în două rânduri), pe care le va descrie cu atenţie la varii aspecte ale vieţii sociale şi economice, cu preocuparea de a sesiza aspectele etnografice specifice şi de a caracteriza aşezările urbane prin care a trecut, dar, mai ales, impresionează soluţiile practice pe care le propune pentru acţiunea de dezvoltare industrială şi agrară a regiunii[18]. El consideră că „ Într'o ţară vergură (nelucrată) în care ţivilizaţia epohei noastre abia numai ce au răzbătut, nu este cu putinţă a voi îndată pe toate a le aduce la cel mai înalt grad de perfecţie, ce dinpotrivă trebuie a propăşi treptat şi a deprinde pe lucrători puţin câte puţin cu înoirile aduse la industrie... Ce trebuie dar se facă industriosul ce soseşte în ţară? Trebuie numaidecât să-şi puie aşezământurile tot de aseminea cu acelea ce înfăţoşază împoporarea. Deci va trebui mai ales a se deda la fabrici, a cărora maşine sânt foarte simple şi se pot drege cu săcurea unui ţaran. Desăvârşirea ar putea să se facă mai în urmă, păşind deopotrivă cu propăşirea înţălegerei locuitorilor; astfel plăsmuirile manufacturale se fac iconomice" (p. 31). A sesizat resursele economice ale Basarabiei, relevând însemnătatea sării prelucrate din lacurile riverane Mării Negre şi Limanului Nistrului: „de la Reni până lângă Akerman (Cetatea Albă), Lacurile Sărate sânt vrednice de o deosebită luare-aminte. Acolo ştiinţa şi iconomiea politică deopotrivă se interesază. Câtimea cea mare a sării produsă din aceste lacuri, şi mai ales eftinătatea preţului ei, făcea odineoară ca şăsurile Besarabiei să fie acoperite de nenumărate turme. Astădzi însă guvernul Rosiei au făcut din sare obiectul unui venit însămnat" (p. 21)[19].

Aspectele de antropologie culturală prevalează în descrierea lui Hommaire de Hell. El a fost impresionat de faptul că „ în tot cuprinsul acestei ţări se văd prea puţine păduri; adevărata agricultură aice ş-au aşezat mai ales a ei locuinţă. În cuprinsul acestei provinţii de meadză-noapte neştine trebuie se cerceteze împoporarea, aice ea au suferit mai puţin înriurirea învingătorilor şi învecinarea politiilor. Săteanul moldovan este sirguitoriu, el priimeşte cu îmbrăţoşare pe streinul ce bate la uşa lui, îi dă tot ce are, i-ar fi ruşine dacă pentru toate aceste ar lua cea mai mică mulţămită. Din aceste se cunoaşte omul cel slobod, omul ce are sentimentul despre aceea ce este şi de aceea ce poate fi" (p. 32), „Moldovanul lucrează pururea cu

[17] N.A. Ursu, Despina Ursu, *op. cit.,* Iaşi, Ed. Cronica, 2004, 450 p.

[18] Reproducem integral textul, cu un studiu detaliat, în *Lucrările Simpozionului internaţional*, Chişinău, 2010, sub tipar.

[19] Cf. Zamfira Mihail, *Date noi privind etnografia din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea,* în *Imagini şi permanenţe în etnologia românească* (Materialele primului Simpozion Naţional de Etnologie, Sighetul Marmaţiei, 12–15 septembrie 1991), Chişinău, Ed. Ştiinţa, 1992, p. 278–281.

BDD-A524 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:01 UTC)

înțălegere, căci el pentru scop de a împodobi cuprinsul casei sale şi de a spori avuțiea lui nu are pretenție de a face comori şi apoi a ascunde în pământ osteneala lui, şi în această privire el înțălege, după cum mi se pare, foarte bine traiul" (p. 33). A descris curățenia din satele basarabene (p. 33–34) şi a consemnat progresul urbanistic din capitala provinciei, unde „deseori nici pedestrii nu putea umbla, înfățoşindu-se îndată aceste nouă zidiri, [...] măreața piață a catedralei, frumoasele alee a grădinei publice, [...] au operat (lucrat) în un aşa scurt timp de 5 seau 6 ani o metamorfoză (schimbare) atât de strălucită" (p. 26). A făcut o descriere foarte exactă a cetăților de pe malul Nistrului, aprecierile sale referitoare la construcțiile medievale făcând dovada că era bine informat, scrupulos în aprecieri şi exact în considerațiile de ansamblu: „Cetatea Hotinului giumătate este genoveză şi giumătate turcească. Citadela seau castelul înfățoşază un cvadrat neregulat cu patru turnuri foarte mari. Zidirile sânt de o înălțime urieşă, turcii şi apoi rosienii au adăogit la aceste vechi nişte nouă tării fără a face această cetate mai ne-nvinsă. Astădzi în privirile către geniea militară ea este o întăritură foarte puțin însemnătoare; cungiurată de dealuri mai înalte, ea nu s-ar ținea unei asedii regulate nici de vro câteva ceasuri. Zidirile din cărămizi şi di pietre au o mulțime de inscripții genoveze, deasupra porței cei mari se vede un leu şi un leopard înlănțuit şi un elefant purtând în spate un turn, aceste săpături, ce sânt în stil răsăritean, să trag din timpul domnirei turcilor. Numeroase versuri arabice înfrumusețează asemenea uşele şi ferestele. Din nenorocire, geamia au fost surpată şi aice ca şi la Akerman, şi nu au rămas alta decât minareea ca o mărturie a arhitecturei cei vechi" (p. 35). Despre cetatea Soroca are, de asemenea, o descriere detaliată: „Cetățuia de Soroca mai cu samă nu este fără de merit în ochii arheologului. Ea este de o structură unică în toată Rosia de amiadzăzi, şi care nu se asamănă întru nimică nici cu zidurile genoveze, nici cu acele mai nouă a turcilor; ea formează o împregiurime rătundă de 104 2/3 palme în diametru pe dinnăuntru, la tuspatru capetele amânduror diametrelor, tăindu-se în unghiuri drepte, înformează nişte turnuri ce sânt ieşite afară supt forma unui giumătate țilindru, pe dinnăuntru ele sânt prismatice; între aceste două înălțături din partea Nistrului se înalță un al cincelea, ce apără singura şi unica poartă a întrărei aflătoare sub dânsa. Turnurile au pe dinnăuntru 18 ½ palme în diametru şi zidurile au îndeobşte 13 ½ palme grosime, ele au în părțile de sus ferestuice pentru apărare, la deosebite înălțimi în curtea dinnăuntru se află nişte largi hăituri, iar în giurul zidului se află rânduri de case gios, tot în forma cercului şi destul de bine păstrate. Ele alcătuesc zece casamate seau locuințe boltite ce primesc lumina din sus în lărgime de 24 palme. Aceste era negreşit grajdurile cetățuiei. Deasupra acestor bolte se văd rămăşițele unui al doilea rând, care cu turnurile trebuiea se formeze locuința locuitorilor. Toată zidirea înfățoşază cea mai mare trăinicie şi migma este foarte țiitoare. Însă aceea ce călătorul tânguieşte cu amar este că nu se află pe acest zidiu nici o urmă de sepătură, nici o inscripție ce ar putea să aținteze ideile învățatului. Cetatea nu avea nicicum şanțuri, puterea ei se alcătuia numai în înălțimea şi

BDD-A524 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:01 UTC)

grosimea zidurilor şi în curajul apărătorilor ei. Singura poartă de întrare se află în partea Nistrului în o mică depărtare ripa ce mărgineşte acest riu. Aceasta s'au făcut mai ales ca să poată primi provizie din partea apei.

Asta-i descrierea ce înfăţoşez doritorilor de învăţătură şi cercetătorilor de arhiologhie, iar ce se atinge de mine, apoi această cetate mi-au arătat podul tăriilor romane, mai cu samă a acelora ce se află pe marginile imperiei spre a o apăra de năvălirea varvarilor, şi de care în mai multe părţi a Evropei se văd încă foarte frumoase rămăşiţuri" (p. 34–35).

Varietatea şi noutatea neologismelor este evidentă. Ele trădează modalitatea de adaptare fonetică şi de încadrare morfologică specifică scrisului lui Gh. Asachi. Dar cuvintele trebuie să fi fost folosite şi în textul în limba franceză. De aceea, ne-am propus identificarea textului francez originar, pentru a face comparaţia cu textul în limba română şi a afla în ce măsură informaţiile sale au circulat în mediile intelectuale din alte ţări. Am cercetat toate scrierile sale de la Biblioteca Academiei Române.

În lucrarea lui Xavier Hommaire de Hell tipărită în timpul vieţii sale, *Les steppes de la Mer Caspienne, le Caucase, la Crimée et la Russie Méridionale. Voyage pittoresque, historique et scientifique*[20], deşi consacră un capitol Basarabiei: *Chap. XXI Notice historique sur la Bessarabie*[21], abia dacă putem identifica cîteva formulări similare. În celelalte volume şi lucrări nu am identificat texte asemănătoare, de aceea, presupunem că el a fost scris sub formă de articol de către Hommaire de Hell. Textul reprezintă o prelucrare a ideilor pe care le exprimase deja în lucrările sale, fie că acestea erau în curs de tipărire sau se păstrau sub formă de însemnări şi vor fi fost tipărite după moartea sa. Este posibil ca textul să fi apărut ca articol într-una din colaborările sale la *Journal de géologie,* dar, deocamdată, nu am identificat prototipul. Presupunem că textul va fi fost dăruit ca atare familiei Asachi, cu care familia Hommaire de Hell se împrietenise în perioada vizitei sale la Iaşi, poate în vederea unei colaborări la vreuna din revistele ce apăreau la Iaşi.

Prietenia celor două familii este dovedită de faptul că, aşa după cum menţionează Adèle Hommaire de Hell, în *Voyage en Turquie et en Perse éxecuté par*

[20] Xavier Hommaire de Hell*, op. cit*., t. I–III, Paris, chez P. Bertrand, éditeur, Libraire de la Société Géologique de France, Rue Saint-André-des-Arcs, 65; Strasbourg, chez Ve Levrault, Libraire, rue des Juifs 33, 1843–1845 (BAR II 34 147). În această lucrare se găsesc informaţii despre Basarabia în vol. III, 1844 (?) (aşa apare pe foaia de titlu, în timp ce vol. II este datat 1845 !) (sub tipar în studiul de la Chişinău). Soţia sa, Adèle Hommaire de Hell, a publicat, după moartea sa, propria ei relatare a călătoriei din sudul Rusiei, *Voyage dans les steppes de la mer Caspienne et dans la Rusie méridionale*, Paris, L. Hachette, 1860, VIII+411 p. (BAR 378 123), în care titlurile multor capitole sunt identice cu lucrarea semnată de soţul ei, dar relatarea ei este originală.

[21] *Idem,* vol. II, Paris, 1845, pp.565–587. În *Călători străini despre ţările române în secolul al XIX-lea. Serie Nouă*, vol. IV (1841-1846), Bucureşti, Editura Academiei, 2007, p. 627–628 se face doar citarea titlului acestei lucrări, deşi cuprinde o descriere foarte interesantă a Insulei Şerpilor (vol. I, p. 4–5) şi alte referinţe la colonii germane şi ale unor grupuri de ruşi (secta molocanilor) (p. 260–261), texte care ar fi trebuit traduse în limba română.

BDD-A524 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:01 UTC)

ordre du gouvernement français pendant les années 1846, 1847, 1848, vol. I, Paris, 1854, lucrarea soţului ei, drept explicaţie la reproducerea baladei *Mama lui Ştefan cel Mare,* în limba franceză: „Cet acte héroïque est consacré dans la ballade la plus populaire des Moldaves. L'auteur, l'agha Assaki, en *a bien voulu faire pour moi la traduction française que je donne ici* [c'est nous qui soulignons, Z.M.]”[22]. Facem această semnalare şi pentru că N.A. Ursu este autorul celor două ediţii ale scrierilor lui Gheorghe Asachi: *Scrieri literare*, I–II, îngrijire şi prefaţă ~, Bucureşti, 1957 şi *Opere*, I–II, îngrijire şi introducere ~, Bucureşti, 1973–1981.

LA DESCRIPTION DE LA BESSARABIE PAR XAVIER HOMMAIRE DE HELL (1858)

(Résumé)

Gh. Asachi a publié dans son *Almanah pentru învăţătură şi de petrecere*, Iaşi,1858 un article écrit par le voyageur et le savant Xavier Hommaire de Hell qui donne une description detaillée des réalités de la Bessarabie. On a identifié en Gh. Asachi le traducteur du texte en roumain.

Cuvinte-cheie: Basarabia, călători, Xavier Hommaire de Hell, Gh. Asachi.
Mots-clés: Bessarabie, voyageurs, Xavier Hommaire de Hell, Gh. Asachi.

Institutul de Studii Sud-Est Europene
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr.13

[22] Considerăm că această traducere în limba franceză de Gh. Asachi, publicată la Paris în 1854, ar fi trebuit menţionată în articolul din DGLR. Ne propunem să o publicăm într-un alt articol. De asemenea, vom continua analiza scrierilor lui Hommaire de Hell.

BDD-A524 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:05:01 UTC)